

*Дехконов У.А.***КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АЙМАКТАРЫН ТУРУКТУУ
ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ЗАМАНБАП БАГЫТТАРЫ***Дехконов У.А.***СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ
РЕГИОНОВ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ***U.A. Dekhkonov***MODERN DIRECTIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
OF THE REGIONS OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 332.146.2

Борборлоштурбай башкарууга жана региондорду күчөтүүгө багытталган республиканын көз карандысыздык жылдарында жүргүзүлүп жаткан саясатка карабастан, өлкөнүн экономикалык жана саясий борборунда бардык ресурстардын, анын ичинде каржылык жана адам ресурстарынын топтолушуна алып келген процесстер болгон. Мунун натыйжасында аймактардын бирдей эмес өнүгүүсү жүрүп жатат жана өзгөчө актуалдуу болуп Кыргыз Республикасынын аймактарын туруктуу өнүктүрүүнүн негизги багыттарын иштеп чыгуу маселеси турууда. Региондорду өнүктүрүүдө келип чыккан айырма мамлекеттик саясаттын ар кандай ыкмаларын талап кылат. Айыл чарбаны жана аймактык айыл чарба өндүрүүчүлөрүнүн потенциалын, транспорттук инфраструктураны өнүктүрүүгө, кредиттер боюнча пайыздык чендерди азайтуу жана аймактарда банк тармагын кеңейтүүгө, жергиликтүү экономиканы өнүктүрүүгө дем берүү жана аймактардын экономикасынын артыкчылыктуу багыттарын колдоо жаатында салык системасын өркүндөтүүгө өзгөчө көңүл буруу керек. Аймактарга чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу жана алардагы инвестициялык климатты жакшыртуу усулдары пайдаланылат. Жогоруда саналган бардык көйгөйлөрдү чечүү айыл чарба өндүрүшү жана кайра иштетүү өнөр жай тармактарын, чакан жана орто бизнести өнүктүрүүгө багытталат, ал акыр аягында аймактардын жашоо сапатынын жакшырышына таасирин тийгизип, өлкөнүн аймактарынын өнүгүшүндөгү диспропорцияны төмөндөтөт.

Негизги сөздөр: туруктуу өнүктүрүү, регионалдык өнүктүрүү, айыл чарба, өндүрүүчү, инвестициялык климат, жергиликтүү башкаруу.

За годы независимости республики, несмотря на проводимую политику, направленную на децентрализацию управления и усиление регионов, происходили процессы, которые привели к концентрации в экономическом и политическом центре страны всех ресурсов, включая финансовые и человеческие. Вследствие этого идет неравномерное развитие регионов и особо актуально стоит вопрос разработки

основных направлений устойчивого развития регионов Кыргызской Республики. Сложившееся различие в развитии регионов требует разные подходы государственной политики. Особое внимание нужно уделить развитию сельского хозяйства и потенциала региональных сельхозпроизводителей, транспортной инфраструктуры, снижению процентных ставок по кредитам и расширению банковской сети в регионах, совершенствованию налоговой системы в части стимулирования развития местной экономики и поддержки приоритетных направлений экономики регионов. Будут использованы методы привлечения иностранных инвестиций в регионы и улучшения инвестиционного климата в них. Решение всех вышеперечисленных проблем будет направлено на развитие отраслей сельскохозяйственного производства и перерабатывающей промышленности, малого и среднего бизнеса, которое в конечном счете отразится на улучшении качества жизни в регионах и снизит диспропорции в развитии регионов страны.

Ключевые слова: устойчивое развитие, региональное развитие, сельское хозяйство, производство, инвестиционный климат, местное управление.

During the years of independence of the republic, despite the policy aimed at decentralizing governance and strengthening the regions, there were processes that led to the concentration of all resources, including financial and human resources, in the economic and political center of the country. As a result, there is an uneven development of the regions and the issue of developing the main directions of sustainable development of the regions of the Kyrgyz Republic is particularly relevant. The existing difference in the development of regions requires different approaches of state policy. Special attention should be paid to the development of agriculture and the potential of regional agricultural producers, transport infrastructure, reducing interest rates on loans and expanding the banking network in the regions, improving the tax system in terms of stimulating the development of the local economy and supporting priority areas of the regional economy. Methods of attracting foreign investment to the regions and improving the investment climate in them will be used. The solution of all the above problems will be aimed at

the development of agricultural production and processing industries, small and medium-sized businesses, which will ultimately affect the improvement of the quality of life in the regions and reduce disparities in the development of the country's regions.

Key words: *sustainable development, regional development, agriculture, manufacturing, investment climate, local governance.*

Республиканын экономикасын мамлекеттик жөнгө салуунун негизги каражаттары аймактарды өнүктүрүүгө багытталган эмес жана жергиликтүү бюджеттер өз кирешелерин азайтуу тенденциясына ээ, ал эми алардын көлөмү республикалык бюджеттен трансферттерден аз болду. Аймактардын "борбордун" бөлүштүрүүчү саясатына көз карандылыгы өсүүдө. Бишкек шаары мамлекеттик бюджетке салыктык түшүүлөрдүн олуттуу бөлүгүн берип жатат.

Кыргызстандын калкынын жарым жартылайынын көбү республиканын түштүк аймагында жашайт. Ошол эле убакта түштүк аймактары менен Ош шаарынын Кыргызстандын экономикасына кошкон салымы өлкөнүн калкынын 30%дан азыраагын түзөт. Түштүктүн экономикасы алсыз жана өнүкпөгөн болуп калууда.

Республиканын түндүгүндө бардык ички дүң продуктунун 60%га жакыны өндүрүлөт. Бардык өнөр жай Бишкекте, Чүй, Жалал-Абад жана Ысык-Көл облустарында жайгашкан, бул башка аймактардын экономикасын Чүй облусунун жана Бишкек шаарынын экономикасына аялуу жана көз каранды кылуууда [1].

Аймактардын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн 2018-жылдын жыйынтыктары боюнча республиканын өнөр жай өндүрүшүнүн жалпы көлөмүндөгү кыйла салыштырма салмакка Чүй облусу (45,3%), Ысык-Көл облусу (19,4%), Бишкек шаары (16,6%) жана Жалал-Абад облусу (10,4%) ээ болду. Кичине үлүштү Ош облусу (3,7%), Ош шаары (1,9%), Баткен облусу (1,1%), Нарын облусу (1,02%) жана, Талас облусу (0,5%) алды [2].

Аймактарды өнүктүрүүдөгү айырма мамлекеттик саясатка ар кандай мамилелерди талап кылат. Акыркы эки он жылдыктагы маалыматтарды талдоо аймактык өнүгүүгө натыйжалуу интеграциялык жана жалпы мамиле жасоо жок экендигин көрсөтүп турат,

ал эми калктын социалдык жашоосун жакшыртуу жана активдештирүү боюнча аракеттердин натыйжалуулугу байкалат.

Улуттук саясатта республиканын социалдык-экономикалык өнүгүүсүндө тармактык жана долбоордук мамилелер үстөмдүк кылган. Өнүгүүнүн тармактык жана аймактык стратегияларын талдоо салттуу ыкмаларда аймактык өнүктүрүү реалдуу финансылык мүмкүнчүлүктөрүсүз күтүлгөн натыйжаларды чагылдырбай тургандыгын көрсөттү. Мамлекеттик жөнгө салуунун каражаттарынын үнөмдөлүшүн билдирген бюджеттик каражаттарды кайра бөлүштүрүү механизминин ресурстары аймактык өнүгүүгө өбөлгө түзбөйт.

Ошондой эле администрациялык-аймактык түзүлүштүн колдонуудагы тутуму өлкөдө жана коомдо түзүлгөн жаңы мамилелерге толук ылайык келбейт. Децентралдаштыруунун көптөгөн аракеттери мамлекеттик деңгээлдеги аймактык көйгөйлөрдөн четтетүүгө алып келди.

Аймактарды өнүктүрүү чөйрөсү мамлекеттик бийлик органдарын, жергиликтүү коомчулукту, бизнести жана жарандык коомду коюлган максаттарга жетүү боюнча биргелешкен аракеттерге тартат. Бирок, эч кандай кызматташтык болгон жок. Аймактарды мамлекеттик колдоо артта калуучуларды колдоого ресурстардын теңдешүүсүнө жана бөлүштүрүлүшүнө негизделет. Бул жол менен өзүн-өзү өнүктүрүүгө болгон аймактардын ортосундагы байланышты төмөндөтүүгө негиз болуп саналат. Өкмөт бийликтин бардык баскычтарынын ортосунда бөлүштүрүлгөн ыйгарым укуктарын жана милдеттерин эске алууга тийиш [3].

Ушуну эске алып, жаңы көз караш аймактарды өнүктүрүүнүн ченемдик-жөнгө салуу базасын өркүндөтүү үчүн талап кылынат. Кыргыз Республикасынын аймактарын туруктуу өнүктүрүүнүн негизги багыттарын иштеп чыгуу зарылдыгы жаралууда (1-сүрөт).

Жогоруда аталгандарды аткарууда башкы орунда мамлекеттик башкаруу органдары турат. Бирок мамлекеттик башкаруу тармагында жөнгө салуунун иштеп жаткан системасы белгиленген максаттарга жеткизбейт.

1-сүрөт. Кыргыз Республикасынын аймактарын туруктуу өнүктүрүүнүн негизги багыттары.

Булак: жазуучу тарабынан иштелип чыккан.

Мамлекеттик сектордун натыйжалуулугун жогорулатуу жана өкмөттүк деңгээлде экономикалык өнүгүү процесстерин камсыз кылуу үчүн мамлекеттик реформаларды жүргүзүү зарыл. Мамлекеттик органдардын ишин баалоо системасын өркүндөтүү боюнча ишти улантуу зарыл, анын иштеши натыйжалуулукка, өз убагында жана сапаттуу чечимдерди кабыл алууга алып келиши керек.

Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кадрдык потенциалды жогорулатуу боюнча иштери жетишсиз болуп саналат. Мамлекет менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматташтыгы дагы зор мааниге ээ. Натыйжалуу өнөктөштүк мамилелерди өнүктүрүү, жоопкерчилик чөйрөсүн аныктоо, компетенцияларды кыскартуу жана бири-бирин кайталаган функцияларды жок кылуу зарыл.

Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу институттарынын ишинин натыйжалуулугун жана шайкештигин камсыз кылуу үчүн мамлекеттик башкаруу моделин түзүү зарыл. Ошол эле убакта мамлекеттик органдардын ортосундагы вертикалдуу жана горизонталдуу байланыштарды бекемдөө жана өнүктүрүү маанилүү.

Кыргызстандын ЕАЭБге кошулуусуна байланыштуу аймактык айыл чарба товар өндүрүүчүлөрдүн мүмкүнчүлүгүн өнүктүрүү маселеси да маанилүү болуп саналат. Бул багытта ата мекендик айыл чарба

продукцияларынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу, кооперациянын жаңы формаларын өнүктүрүү, айыл чарба продукциясын ЕАЭБ өлкө-мүчөлөрүнө экспортко багытталган ири агроөнөр жай кластерлерин түзүү боюнча зарыл чараларды көрүү керек.

Жогоруда каралган маселелерди чечүү үчүн негизги көңүл айыл чарба өндүрүшүнө, кайра иштетүү өнөр жайы менен чакан жана орто бизнести өнүктүрүүгө бурулат, бул аймактарда жашоо сапатын жогорулатууга жана өлкөнүн аймактык өнүктүрүүдө теңсиздикти азайтууга мүмкүндүк берет.

Адабияттар:

1. 2018-2022-жылдардын мезгилине Кыргыз Республикасынын аймактык саясатынын концепциясы. КРнын Өкмөтүнүн 31-март 2017-жылдагы Токтому. - N194.
2. 2019-жылдын январь-декабрында республиканын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн негизги көрсөткүчтөрү боюнча кыскача экспресс-маалымат (УСКнин алдын ала маалыматтарынын негизинде). - Б., 2020.
3. "Кыргыз Республикасынын аймактарынын экономикалык өсүш факторлоруна талдоо жүргүзүү" аналитикалык каты. - Б.: КРнын Улуттук статкомитети, 2020.
4. Шеров Ш.Б., Таиров К.А. Аймактардын туруктуу социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн көйгөйлөрү жана дүйнөлүк практика. / «Известия вузов Кыргызстана» Илимий журналы. - Б., 2019. - №.10. - С. 86-90.